

แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี

Development Guidelines for Creative Communities in Chanthaburi Provincial Areas

นันทนิษฐ์ สมคิด, พระสุธีรัตนบัณฑิต*
Nantanit Somkid, Phrasuthirattanapandit
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email : buddha_mcu16@hotmail.com

Received : March 29, 2019
Revised : May 2, 2019
Accepted : May 15, 2019

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ ๑) เพื่อศึกษาชุมชนสร้างสรรค์ของประเทศไทย ๒) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In-depth interview) จำนวน ๑๗ รูป/คน เลือกแบบเจาะจงจากพระสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษาตลอดชีวิต ด้านศิลปวัฒนธรรม และผู้ประกอบการธุรกิจสร้างสรรค์ เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความ ผลการศึกษาวิจัย พบว่า แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พบว่า ๑) สารานุกรม มีการบูรณาการหลักธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นไปเพื่อสงเคราะห์และความพร้อมเพรียงกัน ๒) การเรียนรู้ มีการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการจัดกิจกรรมที่สร้างการรับรู้และความเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการสร้างกลุ่มการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ๓) เทคโนโลยี มีการประสานการทำงานกับพหุภาคี โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาช่วยเหลือในการผลิต และการตลาด ๔) เศรษฐกิจ มีการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วยการสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตและความสุขของประชาชน มากกว่าการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ ๕) การมีส่วนร่วม เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการ

* นานันทนิษฐ์ สมคิด Mrs. Nantanit Somkid, พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. Phrasuthirattanapandit, Assoc. Prof. Dr.

ร่วมรับรู้ ร่วมความคิด ร่วมตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ๖) จิตอาสา มีการตระหนักรู้และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม ยึดมั่นในระบบคุณธรรม จริยธรรม และการมีส่วนร่วม ในระบอบประชาธิปไตย รู้ถึงขอบเขต สิทธิ เสรีภาพ และมีการปลูกฝังเยาวชนให้มีความพอเพียง มีระเบียบ วินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีจิตอาสา

คำสำคัญ : การพัฒนา, ชุมชนสร้างสรรค์, จังหวัดจันทบุรี

Abstract

The objectives of this research are 1) to study the creative community of Thailand. 2) to analyze the development processess in the Creative Banbangkaja Community, Mueang District, Chantaburi Province.3)to suggest the guideline to develop the creative community in Banbangkaja, Mueang District, Chantaburi Province. This research is the qualitative research. The tool used for data collection is the structured in-depth interview in 17 participants (monks/laypersons).The participants were purposly selected by the monk who was the expert in the community development, in life-long education, and in the arts and culture, and by the creative entrepreneur. The one-by-one interview was used to collect data. The data analysis was the descriptive. The findings of the research are as follows: The guideline for community development Banbangkaja, Mueang District, Chantaburi Province. It was found that 1) Virtues for fraternal living–the integration of the dhamma for assistance and harmony. 2) Learning–Support learning by activities enhancing the awareness and the understanding the different culture and way of life. Create the study group in the community to develop and to solve the problems in the frame of self-help. 3) Technology–Cooperate with multilateral by using local wisdom and the proper technology for manufacturing and marketing. 4) Economics–Increase economic value by giving the opportunity for work and more income including better life quality and happiness than increasing GDP.5) Participation–It is the condition which motivates the awareness and the participation in making decision as well as in cooperation. 6) Volunteer Mind–The awareness of public benefits, morality, and democracy. The understanding about the rights, freedom, and the limitation. The young generation was taught to be disciplined, honest, sufficient and volunteer mind.

Keywords: Development, the creative community, Chanthaburi Province

บทนำ

ปัจจุบันกระแสการอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่นและกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกสามารถเป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกันด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ซึ่งมีความเป็นเจ้าของพื้นที่และสะท้อนลักษณะของท้องถิ่นออกมา รวมถึงความเป็นตัวตนของสังคมนั้นได้จนกลายเป็นเมืองที่มีอัตลักษณ์ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งปัจจัยที่สัมพันธ์กับเมืองสร้างสรรค์ คือ คน สถานที่และอัตลักษณ์ โดยปัจจัยที่สัมพันธ์กับเมืองสร้างสรรค์นำไปสู่การพัฒนาแนวคิดชุมชนเมืองสร้างสรรค์ การสร้างสภาพแวดล้อมและกิจกรรมสาธารณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของคนในพื้นที่ๆ อาศัยองค์ประกอบสำคัญอย่าง “ความคิดที่สร้างสรรค์” ให้เป็นปัจจัยสำคัญที่เชื่อมโยงสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรมต่างๆ การพัฒนาประเทศในรอบกว่า ๔๐ ปี ที่ผ่านมาที่มุ่งเอาเศรษฐกิจนำหน้าเอาตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นตัวชี้วัด (GDP) ได้สร้างช่องว่างรายได้ระหว่างคนจนกับคนรวยมากขึ้นเรื่อยๆ เรียกได้ว่า “สังคมไทยเป็นสังคมรวยกระจุกจนกระจาย” ดัชนีความสุข (GDH) จึงเป็นประเด็นที่คนทั่วไปเริ่มกล่าวถึงและเรียกร้องให้กลับมาใช้เป็นหลักหรือเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ทิศทางการพัฒนาเมืองและการพัฒนาท้องถิ่นในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นการพัฒนาเมืองที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์เพราะมนุษย์เป็นสินทรัพย์ที่สำคัญที่สุดและเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเมืองและท้องถิ่น คนและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีส่วนสำคัญที่ทำให้เมืองเป็นพื้นที่ของความคิดสร้างสรรค์ และทำให้เกิดพลวัตขึ้นในสังคมเมือง จึงเห็นได้ว่า ปัจจัยในการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์นั้นประกอบขึ้นจากความร่วมมือในหลากหลายภาคส่วน ทั้งรัฐบาลและหน่วยงานเอกชน การที่ชุมชนท้องถิ่นจะสามารถจัดการตนเองได้นั้น ชุมชนต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของคน และชุมชนจะสามารถจัดการตนเองได้ด้วยการยึดหลักการพึ่งตนเองเป็นที่ตั้ง^๑

จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีชุมชนมีความหลากหลายด้านวัฒนธรรม และอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งที่มีคุณค่ามากมาย เช่น เป็นแหล่งชูดักค้นพบพลอยและแร่ต่าง ๆ มากมาย ทั้งอาชีวชาวสวน การประมง และเป็นพื้นที่ติดกับทะเลอ่าวไทย ซึ่งการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาไม่ได้ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมในชุมชนและทำลายทรัพยากร ธรรมชาติชุมชนจำนวนมาก อีกทั้งยังไม่สามารถทำให้สังคมเกิดการพึ่งพาตนเองยังคงเกิดปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งปัญหาความยากจน ยาเสพติด อาชญากรรมและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงของโลกไม่เคยหยุดนิ่งและนับวันจะทวีความรวดเร็วและยากต่อการคาดเดามากขึ้นตลอดเวลาหากชุมชนต่างๆ ในประเทศไทยไม่เตรียมตัวพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อาจไม่สามารถปรับตัวให้อยู่รอดได้และพบกับความล่มสลาย จึงจำเป็นที่ชุมชนในประเทศไทยควรมีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดการสังคมเล็กๆ ของตนให้สามารถดำรงอยู่

^๑ โกวิท พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๘๐.

ได้อย่างดีและมีความสุขท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อีกทั้งสามารถพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศและสังคมโลกซึ่งหากเป็นเช่นนี้ ประเทศไทยย่อมมีรากฐานที่แข็งแกร่งต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาชุมชนสร้างสรรค์ของประเทศไทย
๒. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
๓. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาของชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาองค์ประกอบของชุมชนสร้างสรรค์ในประเทศไทยและแนวทางการส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) องค์ประกอบชุมชนสร้างสรรค์ (Creative Capital) ประกอบด้วย ๑) ความรู้ความสามารถ ๒) วิถีวัฒนธรรม ๓) เทคโนโลยี ๔) สินค้าและบริการที่แสดงความเชี่ยวชาญทางวัฒนธรรม

๒) ดัชนีความสร้างสรรค์ในมิติชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย ๑) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒) ด้านจิตใจและสังคม และ ๓) ด้านเศรษฐกิจ

๓) กระบวนการส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ ๒) การเสริมสร้างจิตอาสา ๓) การพัฒนาความร่วมมือ ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้านพื้นที่สีเขียว และ ๕) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ

๔) แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วย ด้านหลักสารณียธรรม ๖ ประกอบด้วย ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ๖ อย่าง เป็นไป เพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกันเพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประกอบด้วย ๑) เมตตาการุณกรรม การแสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๒) เมตตาวิจิตรกรรม การกล่าววาจาสุภาพ ช่วยเหลือบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ๓) เมตตาโมกขกรรม การตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งดีที่เป็นประโยชน์แก่กัน ๔) สาธารณโภคี การแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม ๕) สีลสามัญญตา การมีความประพฤติสุจริต ดิฉาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ๖) ทิฐิสามัญญตา การเคารพรับฟังความคิดเห็นกัน

ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. การวิจัยเอกสาร เพื่อศึกษาองค์ประกอบของชุมชนสร้างสรรค์มีขอบเขต ดังนี้

แหล่งที่มาของเอกสารที่ใช้ในการวิจัยผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและแนวคิดชุมชนสร้างสรรค์จากแหล่งที่มาดังต่อไปนี้

๑) เอกสารจากห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา สภาวิจัยแห่งชาติ และห้องสมุดของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC) กรมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

๒) เอกสารจากระบบสืบค้นจากฐานข้อมูลในอินเทอร์เน็ตโดยใช้คำสำคัญ ดังนี้ ชุมชนสร้างสรรค์ (Creative Community) เมืองสร้างสรรค์ (Creative Society) สังคมสร้างสรรค์ (Creative City) ทุนมนุษย์ (Human Capital) ทุนสังคม (Social Capital) ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) และทุนทรัพยากร (Resource Capital)

๒. การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อศึกษาองค์ประกอบและแนวทางการพัฒนาชุมชน สร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาตลอดชีวิต ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม และผู้ประกอบการธุรกิจสร้างสรรค์ จำนวนทั้งสิ้น ๑๗ คน บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตด้านสถานที่

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาจากชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP Village Champion: OVC) ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และมีพลอยที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก ณ บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยคัดเลือกมาจำนวน ๓ หมู่บ้านที่โดดเด่นมีความเป็นเอกลักษณ์ประกอบด้วย บ้านหมู่ที่ ๑, ๘, ๙ จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่า มีคุณลักษณะสอดคล้องกับองค์ประกอบของชุมชนสร้างสรรค์ที่ได้จากการวิจัยเอกสาร ดังนี้ หมู่ที่ ๑ บ้านบางกะจะ หมู่ ๘ บ้านดอนทราย และหมู่ที่ ๙ บ้านเขาน้อย

ผู้ให้ข้อมูลหลักของแต่ละหมู่บ้าน ประกอบด้วย ๑) ผู้นำอย่างเป็นทางการของชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน ๒) ผู้นำธรรมชาติ ผู้นำกลุ่มผู้นำทางศาสนาหรือผู้นำองค์กรทางอาชีพในชุมชน ๓) ปราชญ์ชุมชนผู้อาวุโสที่คนในชุมชนเคารพนับถือ ๔) สมาชิกเครือข่ายองค์กรในชุมชน ๕) สมาชิกในชุมชน เช่น หัวหน้าครอบครัว เด็กในชุมชน

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๑ ถึงเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมเป็นระยะเวลา ๑๐ เดือน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เริ่มด้วยการวิจัย เิงเอกสาร (Documentary Research) แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสร้างแบบสัมภาษณ์โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทำการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพภาคสนาม ตามกรอบคำถามในแบบสัมภาษณ์ที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้ากับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชน เชี่ยวชาญด้านการศึกษาดูชีวิต เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม และผู้ประกอบการธุรกิจสร้างสรรค์ จำนวน ๑๗ คน ณ บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี นำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งสตรอสและกอบิน ได้นำเสนอในประเด็นว่า “ในการวิจัยเชิงคุณภาพจำเป็นต้องได้รับการประเมินอย่างแม่นยำ เพื่อตอบย้ถึงความชัดเจนที่มีประสิทธิภาพ เพื่อว่าผู้อ่านผลงานการวิจัยที่ตีพิมพ์สามารถประเมินคุณค่าของงานวิจัยได้”^๒

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์และการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลนั้น เน้นวิธีการแสวงหาความรู้จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ และแนวคิดชุมชนสร้างสรรค์ ผู้วิจัยจะใช้เครื่องมือสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth interview) การสังเกต และเครื่องมือการบันทึก ดังนี้

๑) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาองค์ประกอบและแนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการศึกษาดูชีวิต ผู้เชี่ยวชาญ ด้านศิลปวัฒนธรรม และผู้ประกอบการธุรกิจสร้างสรรค์ จำนวนทั้งสิ้น ๑๗ คน ของหมู่บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

^๒ A.Strauss and J. Corbin, *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. (Newbury Park, California, Sage, 1990), p. 249.

๒) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่ในการสร้างแนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี

๓) การสังเกต ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน เช่น พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำธรรมชาติ ผู้นำกลุ่มผู้นำทางศาสนา หรือผู้นำองค์กรทางอาชีพในชุมชน ปรากฏชุมชนหรือผู้อาวุโสที่คนในชุมชนเคารพนับถือ สมาชิกเครือข่ายองค์กรในชุมชน สมาชิกในชุมชน เช่น หัวหน้าครอบครัว เด็กในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ มีขั้นตอน ดังนี้

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมหลักพุทธรธรรมเกี่ยวกับสาราณียธรรม ๖ คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ซึ่งมีปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา เป็นต้น

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วารสารบทความงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนสร้างสรรค์ เช่น หนังสือที่เกี่ยวกับชุมชนสร้างสรรค์ รายงานการวิจัย และดัชนีนิพนธ์ เป็นต้น

๓) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษารวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยมีการดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและปัจจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพร้อมกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยให้มีความสัมพันธ์ครอบคลุมกับหัวข้อวิจัย

๒. ร่างแบบสัมภาษณ์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และแนวทางที่ได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. นำแบบสัมภาษณ์กลุ่มที่สร้างขึ้นปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบแก้ไขความเหมาะสมและความชัดเจนของถ้อยคำเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข

๔. นำแบบสัมภาษณ์กลับมาปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาได้ให้คำแนะนำ

๕. จัดทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์แล้วทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๔) ข้อมูลเชิงคุณภาพการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึกแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) ตามกำหนดในปฏิทินการสัมภาษณ์ โดยต้องติดต่อประสานงาน เพื่อยืนยันกำหนดการสัมภาษณ์ทุกครั้ง และทำการบันทึกในเอกสารด้วยผู้ทำการศึกษาวิจัยเองทุกหน่วยงาน หากผู้ทำการสัมภาษณ์ประสงค์จะบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ถูกสัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑) ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวัน เวลา ที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมกับขอเอกสารต่างๆ พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๒) ติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี จำนวน ๑๗ คน

๓) เก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observations) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์

๔) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสังเกตความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกวีดิทัศน์และโทรศัพท์มือถือ^๑ ในขณะที่สัมภาษณ์ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ แล้วทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และที่สำคัญการสัมภาษณ์จะเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้นในอดีตมาพรรณนาได้^๒

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย ดุษฎีนิพนธ์ รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับเมืองสร้างสรรค์ ชุมชนสร้างสรรค์ หลักธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน และข้อมูลพื้นฐานตำบลบางกะจะ และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามประเด็นหัวข้อ ดังนี้

๑) ศึกษาชุมชนสร้างสรรค์ของประเทศไทย ตามหลักคำสอนในพระไตรปิฎกและแนวความคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

^๑ D. Silverman, *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*, (London and Sage. 2010). p.90.

^๒ J. W. Creswell, *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Traditions*, Op.cit. (2010), p.121.

- ๒) วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
- ๓) เสนอแนวทางการพัฒนาของชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี และนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานกับการสร้างชุมชนสร้างสรรค์
- ๔) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดชุมชนสร้างสรรค์ เพื่อให้เห็นองค์ความรู้กระบวนการ แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน ปัจเจกบุคคล
- ๕) การสร้างและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการมาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริง

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี” ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยเพื่อตอบคำถามการวิจัย และวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ข้อ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

๑. ชุมชนสร้างสรรค์ของประเทศไทย มีการพัฒนาที่เน้นระบบเศรษฐกิจที่ผสมผสานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับองค์ความรู้ที่ครอบคลุมทั้งด้านเทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัว ซึ่งเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน มีวัฒนธรรมเป็นที่ยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง ทำให้เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ พัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

๒. กระบวนการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

- ๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ มีการลงพื้นที่เพื่อรับทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน
- ๒) การเสริมสร้างจิตอาสา มีการเคารพความคิดเห็นของกันและกัน มีจิตอาสา ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงามร่วมกัน
- ๓) การพัฒนาความร่วมมือ มีความรับผิดชอบต่อนานที่ สร้างกรอบพื้นฐานของการมีส่วนร่วม และการสร้างจิตสำนึกให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน
- ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้านพื้นที่สีเขียว มีการจัดสรรแบ่งปันประโยชน์อย่างเท่าเทียม และมีการปลูกจิตสำนึกให้หวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ มีการนำเอาเทคโนโลยีมาพัฒนาชุมชนเพื่อลดต้นทุนการผลิตสินค้าและบริการของชุมชน มีการวางแผนกำหนดเป้าหมาย

๓. แนวทางการพัฒนาของชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

๑) สาราณียธรรม มีการบูรณาการหลักธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นไปเพื่อสงเคราะห์และความพร้อมเพรียงกัน

๒) การเรียนรู้ มีการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการจัดกิจกรรมที่สร้างการรับรู้ และความเข้าใจวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการสร้างกลุ่มการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง

๓) เทคโนโลยี มีการประสานการทำงานกับพหุภาคี โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาช่วยเหลือในการผลิต และการตลาด

๔) เศรษฐกิจ มีการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วยการสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตและความสุขของประชาชน มากกว่าการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ

๕) การมีส่วนร่วม เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมความคิด ร่วมตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ และร่วมลงมือกระทำอย่างแท้จริง

๖) จิตอาสา มีการตระหนักรู้และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม ยึดมั่นในระบบคุณธรรม จริยธรรม และการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย รู้ถึงขอบเขต สิทธิ เสรีภาพ และมีการปลูกฝังเยาวชนให้มีความพอเพียง มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีจิตอาสา

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี มีแนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ ซึ่งผลการวิจัย พบว่า

๑. สารานุกรม ๖ คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันเพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยหน่วยงานราชการและผู้นำชุมชนมีการลงพื้นที่ เพื่อรับทราบปัญหาที่ต้องการพัฒนาของชุมชน ด้วยการช่วยขวนขวายทำกิจธุระ ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินการ

เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ นอกจากนี้ ชุมชนสร้างสรรค์มีการเสริมสร้างในด้านความน่าอยู่ ซึ่งเป็นประดุกภูมิคุ้มกันทางสังคมมีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) ธรรมชาติ ๒) การเรียนรู้ ๓) การบริหารจัดการ

๒. การเรียนรู้ มีการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการจัดกิจกรรมที่สร้างการรับรู้ และความเข้าใจวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่าง และมีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน มุ่งมั่นพัฒนาให้เป็นชุมชนสร้างสรรค์ ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบของคนในชุมชน ด้วยทรัพยากรในชุมชน และศักยภาพของชุมชน เช่น เรื่องการศึกษา จัดอบรม สร้างกลุ่มการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง

๓. เทคโนโลยี คือ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ให้เป็นพฤติกรรมของชุมชนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยเน้นกิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชน หรือเอกชนร่วมกิจการช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเอง โดยประสานการทำงานกับพหุภาคี และผู้คนในท้องถิ่น โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือในการผลิต การตลาด มีการบริหารจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขาย การบริการ การท่องเที่ยว เพื่อทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่ผสมผสานทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย เข้ากับองค์ความรู้ที่ครอบคลุมทั้งด้านเทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์

๔. เศรษฐกิจ คือ ระบบเศรษฐกิจระดับชุมชนมีลักษณะเป็นองค์รวม ซึ่งไม่ได้มีแต่เพียงมิติทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นตัวเลขของรายได้ รายจ่าย การผลิต และการบริโภคเท่านั้น แต่เป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เน้นการผลิตและการกระจายผลผลิตที่เป็นประโยชน์ เพื่อตอบสนองความต้องการใช้สอยที่จำเป็นของสมาชิกในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อส่วนรวม กระจายอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และคำนึงถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต และความสุขของประชาชนในชุมชน มากกว่าการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวม ซึ่งความน่าอยู่ของชุมชนมีการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถแก้ปัญหาได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ภาย จิตใจ สังคม ปัญญา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง

๕. การมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายของชุมชน เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมความคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ซึ่งระดับของการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมของชุมชน ดูจากการเข้าร่วมกิจกรรม โครงการ เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและกิจกรรมสร้างสรรค์ การมีสินค้าวัฒนธรรม รวมถึงการส่งเสริมบริโภควัฒนธรรม และค่านิยมในการไม่ซื้อสินค้าลอกเลียนแบบ หน่วยราชการมีการเปิดโอกาสให้

ชุมชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุน และส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ทั้งยังเป็นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เสริมสร้างให้ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ ซึ่งเป็นบทบาทที่หน่วยงานภาครัฐจะต้องดำเนินการให้เกิดขึ้น

๖. จิตอาสา ผู้นำที่มีจิตอาสา คือ ผู้ที่มีความตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวม หรือการคำนึงถึงผู้อื่น ที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน รู้จักเอาใจใส่เป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวม ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดี มีจิตอาสา ซึ่งเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของคนในชุมชน ที่จะต้องสร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รู้ถึงขอบเขตของสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ต่อตนเองและสังคม มีการปลูกฝังจิตอาสาให้แก่เยาวชน ที่จะต้องมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อตามธรรมชาติอันเกิดขึ้น รวมทั้งการเรียนรู้ด้านวินัยจากวัฒนธรรม โดยอาศัยการสั่งสอน ฝึกฝน จากบุคคลและสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุป “แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี” โดยกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑. ชุมชนสร้างสรรค์ของประเทศไทย มีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคำนึงถึงทางสายกลาง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียน ไม่แสวงหาผลกำไรจนเกินระดับความยั่งยืน ไม่เอารัดเอาเปรียบหรือใช้ผลประโยชน์จากสังคมอย่างไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอันดี และมีการพัฒนาที่เน้นระบบเศรษฐกิจที่ผสมผสานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับองค์ความรู้ที่ครอบคลุมทั้งด้านเทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัว ซึ่งเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน มีวัฒนธรรมเป็นสิ่งยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง ทำให้เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ พื้นฟู พัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ และมีการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นความรับผิดชอบต่อสังคมที่ประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ**^๕ ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง : รูปแบบปัจจัยและตัวชี้วัด” โดยศึกษาความเป็นมากระบวนการจัดการรูปแบบปัจจัยและตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งของไทย และนำเสนอแนวทางและองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับกระบวนการเสริมสร้างตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งของไทย อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งที่ยั่งยืน อาศัยแนวทางผสมผสาน ทั้งการศึกษา

^๕ วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ, “กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง : รูปแบบปัจจัยและตัวชี้วัด”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๙.

ในเชิงเอกสาร (documentary study) การศึกษาวิจัยในภาคสนามโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณ (quantitative research) และเชิงคุณภาพ (qualitative research) ผลการศึกษากระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย พบว่า มีกระบวนการจัดการที่สำคัญ ๗ ประการ ที่ก่อให้เกิดศักยภาพของการพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง คือ ๑) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ๒) กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ๓) กระบวนการฟื้นฟูผลิตซ้ำและสร้างใหม่ ๔) กระบวนการใช้สิทธิชุมชน ข้อบัญญัติของชุมชน ๕) กระบวนการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน ๖) กระบวนการของเครือข่ายการพัฒนา และ ๗) กระบวนการด้านการจัดการตนเอง นอกจากนี้ ประเด็นผลการศึกษาเพื่อสร้างตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งแบ่งเป็น ๔ องค์ประกอบ คือ มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านสังคมและองค์กรชุมชน มิติทางด้านวัฒนธรรม การเรียนรู้ และมิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. กระบวนการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี มีการบูรณาการซึ่งกันและกันไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา เศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต ศาสนา วัฒนธรรม การสร้างจิตสาธารณะหรือจิตอาสาเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของคนในชุมชน ที่จะต้องสร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รู้ถึงขอบเขตของสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ ความรับผิดชอบ ต่อตนเองและสังคม ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม และมีการส่งเสริมการเรียนรู้ มีการลงพื้นที่เพื่อรับทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน ๒) การเสริมสร้างจิตอาสา มีการเคารพความคิดเห็นของกันและกัน มีจิตอาสา ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงามร่วมกัน ๓) การพัฒนาความร่วมมือ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ สร้างกรอบพื้นฐานของการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้านพื้นที่สีเขียว มีการจัดสรรแบ่งปันประโยชน์ และมีการปลูกจิตสำนึกให้หวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ ๕) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ มีการนำเอาเทคโนโลยีมาพัฒนาชุมชน เพื่อลดต้นทุนการผลิตสินค้าและบริการของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศักดาพินิจ ณรงค์ชาติโสภณ^๖ ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์นโยบายการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน” พบว่า ภาครัฐและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องยังไม่มี ความจริงจังและจริงใจต่อการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่าที่ควร นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติยังมีความเข้าใจในนโยบายของรัฐบาลไม่ชัดเจน หรือมีการอาศัยช่องว่างของระเบียบกฎหมาย ในการยืดเวลาการถ่ายโอนภารกิจออกไป ผลของการกระจายอำนาจต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ยังไม่เห็นผลมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีงานทำตามต้องการ การลดรายจ่าย การลดการกู้หนี้ยืมสิน การชำระหนี้สิน และการมีเงินออม สำหรับด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนมากยังไม่มีบทบาท

^๖ ศักดาพินิจ ณรงค์ชาติโสภณ, “การวิเคราะห์นโยบายการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙).

ในการเข้าร่วมเสนอปัญหาหรือความคิดเห็น การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนา การเข้าร่วมกิจกรรม การพัฒนา การแก้ไขปัญหามุมชน การประเมินผลการพัฒนา และการปรับปรุงการตั้งกระทรวงท้องถิ่นขึ้น เพื่อเป็นหน่วยงานที่จะช่วยสนับสนุนงาน ในความรับผิดชอบของเทศบาลต่างๆ

๓. แนวทางการพัฒนาของชุมชนสร้างสรรค์บ้านบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี มีการนำเอาหลักสารานุกรมมาบูรณาการกับการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ เพราะสารานุกรม เป็นหลักธรรม ที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นไปเพื่อสงเคราะห์และความพร้อมเพรียงกัน ในด้านการเรียนรู้ มีการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการจัดกิจกรรม ที่สร้างการรับรู้ และความเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการสร้างกลุ่มการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหามุมชนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ในด้านเทคโนโลยี มีการประสานการทำงานกับพหุภาคี โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสม มาช่วยเหลือในการผลิตและการตลาด ในด้านเศรษฐกิจ มีการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วยการสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตและความสุขของประชาชน มากกว่าการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ ในด้านการมีส่วนร่วม เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมความคิด ร่วมตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน และในด้านจิตอาสา มีการตระหนักรู้และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม และมีการปลูกฝังเยาวชนให้มีความพอเพียง มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีจิตอาสา สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สมบูรณ์ ธรรมลังกา**^๓ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัย พบว่า มีการกระจาย อำนาจ แบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และด้านเศรษฐกิจมีทรัพยากรธรรมชาติ อุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดเชียงรายมีอาทิเช่นภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด

^๓ สมบูรณ์ ธรรมลังกา, “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในจังหวัดเชียงราย”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาการศึกษาและการพัฒนาสังคม, (คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๕).

บรรณานุกรม

- กมลกานต์ โกศลกาญจน์. หนังสือสรุปโครงการส่งเสริมพื้นที่ชุมชนสร้างสรรค์ด้วยพลังเยาวชน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฟูลพอยท์ จำกัด, ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC), ๒๕๕๘.
- โกวิทย์ พวงงาม. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ. “กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง : รูปแบบปัจจัยและตัวชี้วัด”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.
- ศักดิ์ดาพินิจ ณรงค์ชาติโสภณ. “การวิเคราะห์นโยบายการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๙.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๕.
- Creswell J. W. **Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Traditions**. Op.cit., 2010.
- Silverman D. **Doing Qualitative Research: A Practical Handbook**, London, and Sage, 2010.
- A. Strauss and J. Corbin. **Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques**. Newbury Park, California, Sage, 1990.